

ЕВОЛЮЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРАВА УКРАЇНИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Каніщев Г. Ю., канд. іст. наук, доцент

*Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.4554122>

Процеси інформатизації й віртуалізації давно стали вагомими чинниками розвитку сучасного суспільства. Саме тому Т. Кун у своїй праці «Структура наукових революцій», що вийшла у Чикаго 1975 р., увів термін «інформаційне суспільство». Цей термін позначає суспільство, де головною діяльністю є вивчення, збирання, зберігання й розповсюдження інформації у формі знань.

Формування інформаційного суспільства поставило питання щодо подальшої еволюції його правової надбудови. Маємо на увазі відображення процесів інформатизації й віртуалізації суспільства в різних галузях права. Однією з них є освітнє право. Освітнє право – це самостійна галузь права, система правових норм, що регулюють освітні правовідносини.

Освітніми є правовідносини в «трикутнику» – а) той, хто навчається (учень, студент, аспірант, докторант); б) той, хто викладає (учитель, викладач вишу); в) той, хто керує або виконує інші адміністративні функції в навчальному закладі (адміністрація навчального закладу). На початкових ступенях освіти – ясла, дитячий садок, школа – місце тих, хто навчається, частково займають їхні батьки (опікуни).

Крім того, освітнє право регулює освітні правовідносини «державна (публічна влада) – навчальний заклад», тобто відносини між установами державної влади й місцевого самоврядування, з одного боку, і адміністрацією, викладачами та учнями (батьками учнів) навчального закладу, з другого. А також освітні правовідносини «державна – держава», тобто міждержавні відносини щодо, наприклад, узгодження освітніх програм підготовки спеціалістів для потреб однієї держави в іншій державі, взаємного визнання документів про освіту тощо.

Із цієї характеристики освітнього права видно, що ця галузь права охоплює принаймні три види правовідносин, які виникають у процесі освітньої діяльності:

1. Відносини між самими учасниками освітнього процесу;
2. Відносини між навчальними закладом і публічною владою (державою і місцевим самоврядуванням).
3. Відносини між державами з приводу освіти.

Хоча деякі фахівці критикують погляд на освітнє право як самостійну галузь права, число прихильників трактування освітнього права як самостійної галузі права постійно зростає. Виокремлення правовідносин у галузі освіти в окрему галузь права зумовлено, на нашу думку, зростанням значенням освіти у житті суспільства. Приєднуємося тут до думки про

зв'язок освіти із зростанням ролі інформації в житті людини і формування інформаційного суспільства. Цим пояснюємо, зокрема, стрімку комерціалізацію освіти і, відповідно, її перетворення на прибуткову галузь національної економіки. Відзначаємо також збільшення кількості людей, так чи інакше задіяних у цій сфері. У першу чергу це стосується збільшення кількості тих, хто навчається, а також персоналу навчальних закладів. Нарешті, важливим фактором виокремлення освітнього права в окрему галузь права є процес «роздержавлення» суспільних відносин, тобто зменшення відповідальності держави в цьому випадку у сфері освіти. Це означає необхідність підвищення активності всіх інших учасників освітнього процесу у справі дотримання й захисту своїх прав у процесі функціонування освітньої галузі. Це, у свою чергу, означає, що державне законодавче регулювання сфери освіти звичайно, зберігається, але при цьому стає частиною більш широкого за своїм змістом явища – освітнього права.

Освітнє право України – галузь національного права, покликана регулювати освітні правовідносини в межах держави Україна. Це регулювання стосується правовідносин між державою Україна в особі її установ і посадових осіб публічної влади та іншими юридичними і фізичними особами (у першу чергу тими, хто навчається), а також правовідносин у галузі освіти між державою Україна та іншими державами.

Оскільки освітнє право України перебуває в стадії формування, доцільним на нашу думку, є дослідження його еволюції у зв'язку із формуванням інформаційного суспільства.

Вплив інформаційного суспільства на освіту (і відповідно, на освітнє право) проявляється, уважаємо, так:

- як уже йшлося вище, саме збільшення в рази обсягу інформації для потреб суспільства стимулює отримання освіти у її різноманітних формах;
- збільшення доступу до освіти, насамперед за рахунок школярів і студентів невеликих міст і сіл України, для яких дистанційна освіта найбільше підходить через географічну віддаленість від «традиційних» освітньо-наукових центрів;
- подальший розвиток інформаційно-комп'ютерних технологій сприяє появі й подальшому розвитку дистанційного навчання як нової форми освіти;
- упровадження навчання-діалогу в процесі розвитку дистанційного навчання;
- виховання нового, інноваційного мислення у вітчизняних педагогів;
- поява нових спеціальностей та освіти за ними в тих сферах, де бракує «традиційних» академічних знань та відповідної наукової літератури (до них потрібно зараховувати й саме освітнє право).

Усі ці явища вимагають подальшого розвитку освітнього права України саме як окремої галузі права, покликаної регулювати специфічні правовідносини, які виникають і існують у галузі освіти.

Напрямки еволюції освітнього права України у зв'язку з подальшим розвитком інформаційного суспільства і дистанційного навчання у нашій державі на нашу думку, наступні:

1. Повноцінне, усебічне регулювання всіх питань дистанційного навчання поряд із традиційною офлайн-освітою. Тут погоджуємося із думкою щодо необхідності не протиставляти традиційне й дистанційне навчання, а пропагувати дистанційне навчання, як закономірний етап подальшого розвитку навчання традиційного. А відтак і використовувати насамперед вітчизняний і, меншою мірою, зарубіжний історичний досвід державного регулювання освітньої сфери для появи нового освітнього законодавства, що регулювало б питання дистанційної освіти.

2. У зв'язку із інтенсивним розвитком навчання-діалогу (як специфічної риси дистанційного навчання як такого) приділяти увагу тим, хто вчиться – учням, студентам, аспірантам, докторантам – як рівноправним суб'єктам освітнього права поруч із тими, хто навчає й, особливо, поруч із адміністрацією навчального закладу. Такий підхід, на нашу думку, дозволить краще захистити права цих суб'єктів освітнього права. Крім того, пропаганда в межах освітнього права України ідеї щодо рівноправності тих, хто навчається, відносно викладачів і адміністрації навчального закладу допоможе сформуванню в учнів і студентів відчуття власної відповідальності за результати навчання і, відповідно, відчуття обов'язку навчатися краще як запоруки успішності в процесі отримання освіти.

3. Навчання-діалог та інноваційне мислення як специфічні риси дистанційної освіти також вимагають подальшого детального розроблення в освітньому праві України всіх питань, пов'язаних із правами викладачів, адже без усвідомлення необхідності дотримання цих прав діалог між тими, хто навчається й тими, хто навчає, неможливий.

4. У зв'язку із вищевказаним невід'ємною складовою частиною українського освітнього права майбутнього, на нашу думку, має стати правове регулювання участі й тих, хто навчається і тих, хто навчає, в управлінні навчальним закладом. Цей аспект освітніх правовідносин уявляється нам особливо важливим через подальші перспективи скорочення участі держави у питаннях діяльності навчальних закладів. Зокрема, у питаннях їх матеріально-фінансового утримання, перекладання державою всіх цих питань на адміністрацію самих навчальних закладів і, зрештою, на самих учнів (студентів), їхніх батьків, а також на викладачів відповідного навчального закладу. Саме тому дуже перспективним напрямом подальшої еволюції освітнього права України вважаємо, буде розроблення ідеї навчального закладу саме як корпорації учнів (студентів), викладачів і адміністрації. Саме така корпорація, на нашу думку, у

майбутньому стане запорукою існування навчального закладу як такого (насамперед, запорукою його конкурентоздатності на ринку освітніх послуг).

Ми позначили тут лише окремі аспекти впливу інформаційного суспільства на подальший розвиток освітнього права України. Сподіваємося на подальшу плідну працю в цій галузі з боку українських правників і, відповідно, на розвиток освітнього права України як перспективного напрямку навчання вітчизняних студентів-юристів.